

Scientific journal
PHYSICAL AND MATHEMATICAL EDUCATION
Has been issued since 2013.

ISSN 2413-158X (online)
ISSN 2413-1571 (print)

Науковий журнал
ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНА ОСВІТА
Видається з 2013.

<http://fmo-journal.fizmatsspu.sumy.ua/>

Лаврентьєва О. О. Теорія і методика професійного становлення конкурентоздатного фахівця в системі дуальної підготовки. Фізико-математична освіта. 2019. Випуск 2(20). Ч.2. С. 29-35.

Lavrentieva O. Theory and methods of the competitive specialist's professional formation within the dual system of preparation. Physical and Mathematical Education. 2019. Issue 2(20). P. 2. P.29-35.

УДК 378.147

Лаврентьєва О. О.
Криворізький державний педагогічний університет, Україна
helav68@gmail.com
ORCID: 0000-0002-0609-5894

ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ КОНКУРЕНТОЗДАТНОГО ФАХІВЦЯ В СИСТЕМІ ДУАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ

АНОТАЦІЯ

Формулювання проблеми. У нових соціально-економічних відносинах усе більшого пріоритету набуває процес професійного становлення фахівця. Уведення дуальної системи навчання сприятиме кращій професійній самоактуалізації та самореалізації майбутнього фахівця, його більш інтенсивній адаптації й соціалізації в професійній сфері.

Матеріали і методи. Для вивчення літератури з проблеми було використано методи аналізу, узагальнення та систематизації; задля опрацювання першоджерел та аналітичних звітів всеукраїнського експерименту із запровадження дуальної системи навчання застосовано контент-аналіз вітчизняних нормативних документів, метод збору незалежних характеристик, а також фокус-групи з представниками освітянської спільноти, роботодавців і студентів.

Результати. З'ясовано, що професійне становлення є процесом акумулювання індивідом професійної майстерності, досвіду, навичок і вмінь для досягнення поставлених професійних та особистісних цілей. Цей процес проходить поетапно і передбачає рух сходами від оптації, адаптації, підготовки, професіоналізації до професійної майстерності. Проаналізовано особливості дуальної системи підготовки з точки зору поетапного професійного становлення майбутнього фахівця; здійснене порівняння вітчизняних і зарубіжних здобутків та напрацювань, наведено результати всеукраїнського експерименту із запровадження елементів дуальної системи навчання в системі професійної освіти; акцентовано на перевагах і недоліках, а також труднощах і викликах дуальної системи підготовки.

Висновки. Дуальна система підготовки є потужним чинником професійного становлення фахівця, має значний потенціал для задоволення базових професійних потреб закладу освіти, роботодавців і здобувачів. І хоча в Україні започатковано ряд ініціатив, нагальним є науково-теоретичне й методологічне обґрунтування, розробка механізмів реалізації дуальної системи на всі рівні професійної освіти.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: професійне становлення, професійна підготовка, професійна адаптація, професійний саморозвиток, дуальна система навчання

ВСТУП

Нові суспільно-економічні відносини, невпинне розширення меж освітнього простору, видозміни європейського ринку праці висувають принципово інші вимоги як до випускників закладів освіти, так і до рівня їх професійної підготовки. Усе більшого пріоритету набувають ті якості фахівця, які вможливають успішну організацію ним професійної діяльності в широкому соціально-економічному й культурному контекстах упродовж усього професійного життя. Водночас, розрив між реаліями професійної діяльності й матеріально-технічними й організаційно-педагогічними умовами, в яких здійснюється професійна підготовка майбутніх фахівців, усе більше розширюється. Освітянська спільнота, роботодавці й громадськість ведуть спільний пошук шляхів і засобів якісної перебудови системи освіти на всіх її рівнях з метою підвищення конкурентоздатності майбутніх фахівців. Вектор змін торкається концептуальних засад професійної освіти, у тому числі її компетентнісної й студоцентрованої основ, форм організації освітнього процесу, методів і технологій, які забезпечуватимуть нові перспективні освітні маршрути та інструментарій для професійного становлення майбутнього фахівця вже в стінах закладу освіти.

Започаткована в минулому столітті в Німеччині дуальна система професійної підготовки здатна вирішити значну частину з перелічених вище проблем, зокрема: подолати розрив між теоретичним і практичним навчанням, між сферою освіти й виробництвом, суттєво підвищити рівень підготовки та наблизити її результати до вимог роботодавців і соціуму. Це, зі свого боку, сприятиме кращій професійній самоактуалізації та самореалізації майбутнього фахівця, його більш інтенсивній адаптації й соціалізації в професійній сфері.

Між тим, незважаючи на значний світовий досвід запровадження дуальної системи професійної підготовки,

існують суттєві проблеми його концептуалізації, адаптації та імплементації до вітчизняних освітянських реалій та соціально-економічної та політичної ситуації. Дотепер невизначеним залишаються механізми співпраці політиків, бізнесу, соціальних партнерів і закладів освіти у підготовці конкурентоздатного кваліфікованого фахівця.

Метою статті є вивчення теоретичних засад професійного становлення майбутнього фахівця, а також можливостей системи дуальної підготовки в оптимізації цього процесу.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Передусім, необхідно уточнити зміст поняття «професійне становлення», як видове від родового поняття «становлення». У першоджерелах лексема «становлення» перебуває в єдиному понятійному ланцюжку із категоріями «формування», «розвиток» та «соціалізація». Поняття «розвиток» з-поміж них вважається більш широким і глибоким і зазвичай використовується для характеристики динаміки незворотних кількісних та якісних змін у структурі особистості, її головних мотиваційно-потребнісних, когнітивних, вольових та інших компонентів, шляхом їх піднесенням від простих до більш складних форм. Поняття «формування» переважно відображає результат активних форм впливу зовнішніх і внутрішніх факторів на процес розвитку особистості (Войтко, 1982).

Розвиток особистості відбувається за трьома головними напрямками – біологічним, психологічним і соціальним. Соціалізація є саме тим процесом, під час якого відбувається соціальний розвиток індивіда через засвоєння зразків поведінки, психологічних настанов, соціальних норм і цінностей, знань, навичок тощо, що в сукупності вможливають його успішне функціонування в суспільстві чи в соціальній групі (Войтко, 1982).

Зі свого боку, «становлення» є близьким за змістом до розглянутих вище категорій, але, не акцентуючи увагу на процесуальних особливостях, воно характеризує переважно результат – здобуття суб'єктом певних ознак і форм у процесі розвитку, формування й соціалізації (Войтко, 1982). Становлення, таким чином, позначає процес діалектичного переходу від одного ступеня розвитку до іншого, віддзеркалює поступальний рух, еволюцію, генезу індивіда в тому чи тому соціальному просторі. Провідними принципами становлення виступають інтеріоризація (згортання, перенос у внутрішній план), екстеріоризація (комунікація, перенос у зовнішній план), заміщення, саморегуляція, рефлексія (порівняння, контроль, регулювання) елементів соціального поля (Александрова, 2007).

Професійне становлення, його особливості та рушійні сили й закономірності є предметом чисельних наукових досліджень, зокрема М. Александрової, О. Бодальова, Л. Божович, С. Вершловського, Е. Зеєра, О. Кокуна, Н. Кузьміна, С. Максименка, А. Маркової, Л. Мітіної, В. Орлова, С. Тетерського та ін. Учені намагаються якнайповніше з'ясувати механізм утворення нових професійних якостей особистості в їх генетичному зв'язку із попередніми особистісними станами: учня, студента, стажера, фахівця тощо (Орлов, 2003) з метою виявлення найоптимальніших шляхів професійної самореалізації.

Тож, професійним становленням фахівця є процес прогресивних змін його особистості внаслідок соціальних впливів, професійної діяльності й власної активності, спрямованої на самовдосконалення й самоздійснення. У процесі професійного становлення відбувається формування та інтеграція професійної спрямованості, компетентності, соціально значущих та професійно важливих якостей індивіда, формується готовність до постійного професійного зростання, пошуку оптимальних прийомів якісного й творчого виконання діяльності відповідно до індивідуально-психологічних особливостей й ціннісних настанов (Зеєр, 2005). Із огляду на це, професійне становлення фахівця може бути інтерпретовано в такий спосіб:

1) це процес і результат виникнення в особистості тих професійних якостей, яких у неї дотепер не було, але які потрібні для професійної діяльності;

2) це психолого-педагогічне явище, що відображає ситуацію об'єктивно-реального розвитку, коли професійні якості вже започатковані, але професійна діяльність ще не набула завершеної форми;

3) це рух до розв'язання суперечностей між існуючими професійно важливими якостями та відсутністю досвіду їх реалізації на практиці, між досвідом особистісного розвитку та потенційно можливим розвитком професійної майстерності та професійної культури, між двома етапами усвідомлення власного «Я»: «Я – учень /студент», який оволодіває професією та «Я – фахівець», який виконує професійні функції (Орлов, 2003).

Тож, професійне становлення є процесом акумулювання професійної майстерності, досвіду, навичок і вмінь для досягнення поставлених професійних та особистісних цілей (Александрова, 2007). Ці новоутворення корегують професійну позицію фахівця, його поведінку, спрямовують на індивідуальні досягнення та водночас сприяють процесам самоактуалізації, самопізнання й подальшому професійному самовдосконаленню (Орлов, 2003).

У сучасних дослідженнях широко послуговуються поняттям «професіогенезису» як цілісного безперервного процесу становлення особистості фахівця, який починається з моменту вибору і прийняття ним майбутньої професії і закінчується по завершенню активної трудової діяльності. Результатом професіогенезису є досягнутий особистістю рівень професіоналізму, а в ідеалі – рівень професійної культури фахівця. Дослідники виокремлюють два напрями професіогенезису особистості. Перший визначає формування внутрішніх психічних факторів професійної діяльності, що включають професійні компетентності, мотиваційну зумовленість, професійно важливі риси характеру, здатність до професійного спілкування, рефлексію, адекватний індивідуальний стиль професійної діяльності тощо. Другий – засвоєння зовнішніх (соціальних) факторів професійної діяльності, освоєння соціального простору професії, входження до простору професійної культури (Кокун, 2012).

Тож, для успішного професійного становлення необхідними є як індивідуально-особистісні, тобто внутрішні, так і соціокультурні, зовнішні, фактори. Внутрішні активізують індивідуальні особливості фахівця, потребу у самореалізації, саморозвитку, психологічну готовність до праці, а зовнішні віддзеркалюють суспільно-професійні стосунки, характер професійної діяльності, формуючи професійні вимоги до індивіда (Ерко&Тимошук, 2017).

Існує чимало підходів до визначення етапів професійного становлення. Нам близька думка тих учених, які виокремлюють серед них такі, як-от:

1) оптація – формування професійних і особистих намірів, свідомий вибір професії (Кокун, 2012);

2) професійна підготовка – процес здобуття кваліфікації й професійної компетентності (Гончаренко&Ничкало, 2000);

3) професійна адаптація – входження в професію, освоєння нової соціальної ролі, професійне самовизначення, формування особистих і професійних якостей, здобуття первинного досвіду самостійного виконання професійної діяльності (Зеєр, 2007);

4) професіоналізація – формування людини-професіонала, яка усвідомлює своє особистісне призначення, є суб'єктом своєї праці та володіє діяльністю загалом; для професіонала характерна висока фахова компетентність, творчість, свобода у створенні засобів і предметів професійної діяльності та відповідальність за професійні дії та вчинки (Маркова, 1996);

5) професійна майстерність – повна реалізація, самоствердження особистості в професійній діяльності, що характеризується якістю виконання роботи, високою продуктивністю праці, професійною самостійністю, культурою праці й творчим ставленням до неї (Никифоров&Суригін).

Зауважимо, що названі етапи не завжди розділені в часі. Професійна адаптація та професіоналізація можливі під час професійної підготовки фахівця в закладі освіти за умов реалізації тісного взаємозв'язку з виробництвом у межах дуальної системи.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У розробці проблеми професійного становлення фахівця в системі дуальної підготовки ми послуговувалися, насамперед, теоретичними методами, зокрема аналізом, узагальненням та систематизацією теоретико-методологічних аспектів цієї проблеми, розкритих у працях С. Амеліної, В. Гаманюк, Г. Єльнікової, І. Лікарчука, Н. Ничкало, В. Радкевич, Л. Сергеевої та ін. Було також здійснено концептуалізацію вітчизняного досвіду з адаптації міжнародних напрацювань у сфері запровадження елементів дуальної форми навчання, які представили в своїх дослідженнях В. Лозовецька, Л. Петренко, Л. Пуховська, С. Романов, І. Савченко Т. Стойчик, В. Ягупов та ін.

Було також проведено контент-аналіз низки вітчизняних нормативних документів, це, зокрема «Концепція підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти» (2018), Концепція «Сучасна професійна освіта на період до 2027 р.» (2018), Концепція «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта», Закон України «Про освіту» (2017), «Про фахову передвищу освіту» (2019), Законопроект «Про професійну (професійно-технічну) освіту» та інших.

Метод збору незалежних характеристик, застосований нами для опрацювання матеріалів мережі Інтернет та аналітичних звітів всеукраїнського експерименту за темою «Професійна підготовка кваліфікованих робітників з використанням елементів дуальної системи навчання» (2015-2018 рр.), надав змогу підсумувати загальні переваги та недоліки дуальної системи підготовки в професійному становленні фахівця різного рівня кваліфікації як на зарубіжних, так і на вітчизняних теренах освіти.

Фокус-групи, проведені з представниками закладів професійної (професійно-технічної) освіти м. Кривого Рогу та Навчально-методичним центром професійно-технічної освіти у Дніпропетровській обл. упродовж 2017-2019 рр., уможливили науково обґрунтовані висновки щодо напрацювань та перспектив імплементації елементів дуальної системи до вітчизняного освітнього простору в контексті Болонського процесу та забезпечення якості професійної освіти.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Установлено, що ідея дуальної підготовки була започаткована в надрах Німецької системи професійної освіти ХІІ ст., а розвинуто її було наприкінці ХІХ ст. Г. Кершенштейнером (1854-1932) під час побудови концепції практико-орієнтованих шкіл. Власне поняття дуальної системи професійної освіти з'явилося вже в другій половині 60-х рр. ХХ ст. унаслідок дискусії щодо нововведеного в 1969 р. Закону про професійну освіту як нова, більш гнучка форма організації професійного навчання (Савченко, 2019). Звісно, що й для вітчизняних пошуків характерні звернення до ідеї дуальної підготовки (фабрично-заводські учнівства, ординатура та клінічна практика медиків тощо), проте, на нашу думку ці напрями є не аналогами, а скоріше за все іншими концепціями компетентнісної й практико-орієнтованої освіти.

Як указують довідкові джерела, дуальна система (від лат. dualis – подвійний) має на увазі узгоджену взаємодію освітньої та виробничої сфер із підготовки кваліфікованих кадрів певного профілю в межах визначених форм навчання, перерозподілу видів підготовки, переоцінки результатів навчання (Гончаренко&Ничкало, 2000).

Розглянемо особливості дуальної системи підготовки з точки зору професійного становлення майбутнього фахівця.

У біля 60 країн світу, де широко використовується ця система (Німеччина, інші країни Європи, Канада та США), вона є відкритою для випускників всіх типів шкіл, у тому числі загальноосвітніх і професійних. На практиці установа пропонує два-три місця для дуального навчання, на які, зазвичай одержує до 300 резюме-запитів. Претендент повинен мати високі випускові оцінки, виявляти інші, бажані за даною спеціальністю, якості, здати розгорнутий тест на професійну придатність. Якщо результати виявляються прийнятними, підприємство і заклад освіти, з яким воно співпрацює, заключає зі здобувачем тристоронній договір на навчання і повністю його оплачує. Упродовж навчання підприємство також виплачує студентові заробітну платню (учнівські), що в середньому складає 80% від зарплати кваліфікованого фахівця (Соловьева, 2013). У такий спосіб майбутній фахівець у своєму професійному становленні проходить етап оптації, оскільки має виявити свої професійні наміри, принаймні в широкому спектрі спеціальностей, базові знання й професійні здібності.

Відмітимо також те, що дуальна система підготовки зовсім не означає перенесення фінансування освітньої галузі з держави на роботодавців. Навпаки, підприємства чи фірми, які беруть участь в такій програмі, мають певні преференції з боку держави (пільгове оподаткування й субсидії). Приватний бізнес також вкладає солідні кошти. При цьому щорічна сума інвестицій, за даними 2015 р., становить більше, ніж 23 млрд. євро, з яких 3 млрд. виділяє держава (Astheimer, 2013).

Якість підготовки, наприклад, у Німеччині, також жорстко контролюється державою, а також Торгово-

промисловими і Ремісничими палатами. Брати участь у програмі дуальної підготовки можуть лише ті підприємства, які отримали відповідну ліцензію. Дозвіл чи ліцензія видаються згідно з тими, яким спеціальностям можуть навчати на підприємстві з огляду на профіль його діяльності; чи є потрібне навчально-методичне забезпечення й оснащення; чи працює достатня кількість наставників виробничого навчання, які мають відповідні сертифікати (Лаврентьева&Рибалко&Лакомова, 2019).

Наступним кроком є створення індивідуального освітнього маршруту в підготовці фахівця, що по суті є довгостроковим планом його професійної адаптації. Графік освітнього процесу будується так, щоб співвідношення між теоретичним і практичним навчанням складало 2:3, тобто щоб 70-80 % навчального часу (3-4 дні на тиждень або 3-4 місяці в семестр) студент міг проводити на виробництві.

Задля цього освітній процес певним чином структурується шляхом чергування теоретичного, практичного й модуля практики, де останній реалізується на базі підприємств, установ і організацій визначеного соціального партнера протягом встановленого навчальним планом терміну. Навчальна й виробнича практики інтегрована в навчальні плани і програми і здійснюються під керівництвом як викладача закладу освіти, так і досвідченого наставника на виробництві. Під час практичного блоку майбутній фахівець має можливість пройти адаптацію до обраної професії і навіть скорегувати спеціалізацію (Astheimer, 2013).

Процес практичної підготовки в умовах виробництва передбачає закріплення теоретичних знань, виконання проектних і конструкторських робіт, розв'язання професійно зорієнтованих кейсів, підготовку звітів, які в подальшому стануть основою для вивчення нових теоретичних знань (Лаврентьева&Рибалко&Лакомова, 2019).

Значною перевагою дуальної системи є підсилення ролі роботодавців не лише в створенні освітніх програм підготовки, але й у здійсненні підсумкового контролю знань випускників відповідно до реальних показників професійної підготовки, підтвердженої в умовах виробництва. У Німеччині він проводиться незалежними комісіями Торгово-промислових і Ремісничих палат (Бойчевська, 2009).

Загалом, дуальна підготовка забезпечує належний професійний старт для молоді. Через дуальну систему професійна підготовка й професійна адаптація відбувається для майбутнього фахівця одночасно і без перебільшення терміну навчання. Студент не лише отримує заробіток, працюючи офіційно за фахом, але має гнучкий графік навчання й великі перспективи для працевлаштування на базовому підприємстві. Наприклад, для Німеччини цей показник в 2010 році склав 61 % (Astheimer, 2013).

У наших попередніх публікаціях ми детально розглядали як переваги, так і недоліки запровадження дуальної форми підготовки для її трьох рівноправних суб'єктів – закладів освіти, їх соціальних партнерів – роботодавців та студентів. У цій роботі ми тільки підкреслимо ризики й виклики професійного становлення майбутнього фахівця в межах цієї системи.

Насамперед, це проблема професійного вибору. Здобувач має свідомо обрати фах, діючи в умовах так званої структурної невідповідності, коли на одні спеціальності в регіоні спостерігається підвищений попит, а інші – непопулярні, залишаються вакантними. Окрім того, обрана професія повинна здобуватися на основі діючих у країні єдиних освітньо-професійних стандартів і рамки кваліфікацій, у протилежному випадку професійна мобільність та конкурентоспроможність для фахівця в майбутньому будуть недосяжними.

Зміст професійної підготовки, пропонується здобувачеві, повинен втримувати баланс між кон'юнктурними пропозиціями та освітніми стандартами, не лише відповідати потребам ринку праці станом на сьогодні, а й надавати широке поле для подальшого перенавчання на суміжні професії, підвищення кваліфікації, просування кар'єрними сходами. Належна якість професійної підготовки має забезпечуватися не тільки закладом освіти, але й кваліфікованими наставниками базового підприємства, для яких повинна існувати спеціальна система сертифікації й підвищення кваліфікації.

Принагідно слід зауважити, що дуальна система підготовки не має нічого спільного з феноменом «працюючого студента», як іноді це описується в літературі. Нетотожна вона і з виробничою практикою. Як показує огляд першоджерел, професійна адаптація в умовах дуальної форми організації навчання здійснюється за рахунок перерозподілу навчального навантаження й корекції графіку освітнього процесу, оскільки студентам потрібно засвоїти необхідний теоретичний матеріал удвічі швидше, порівняно з класичною системою підготовки. Зазвичай, студенти не мають чітко визначених робочих тижнів, вихідних і канікул (Дрозіч, 2016). Тож, зрозуміло, що така програма розрахована на високо вмотивованих студентів, з високим рівнем самосвідомості, сформованою культурою навчальної праці, чіткими професійними орієнтирами. Останнє виокремлює проблему активізації професійного виховання молоді, формування професійної культури й професійної етики, що стане на заваді під час вибору між заробітком на підприємстві та продовженням навчання й подальшим професійним самовдосконаленням. Саме корпоративна культура підприємства створює належні умови для професіоналізації майбутніх фахівців.

ОБГОВОРЕННЯ

Упродовж 2015-2017 рр. в Україні здійснювався експеримент з упровадження елементів дуальної форми навчання на базі трьох Вищих професійних училищ. За результатами першого випуску зафіксовано, зокрема, високий рівень працевлаштування – до 97 %, підвищення якості професійної підготовки на 12-17% (Дрозіч, 2016). З 2016 р. практику дуальної системи професійної підготовки робітничих кадрів було поширено на всі регіони України. Удалося перевірити ефективність тристоронніх договорів про професійне навчання, перерозподілу навчального часу в співвідношенні 70/30 на користь практичного навчання на підприємстві, увести механізм оплати праці учням на виробництві, посилити соціальне партнерство та залучити роботодавців до розробки навчальних планів і програм; удосконалити освітньо-професійні програми, вилучити з них застарілий і дублюючий зміст, розробити нові компетентнісно зорієнтовані модульні елементи; ефективно використати сучасну матеріальну базу роботодавців; надати поштовх для розробки єдиних стандартів професійної освіти як гарантії уніфікованого рівня підготовки кадрів під замовлення та до вдосконалення законодавства України про професійну освіту (Савченко, 2019).

Експеримент із упровадження елементів дуальної форми навчання проводився й на Криворіжжі. На першому етапі до нього було залучено 10 закладів професійно-технічної освіти. У результаті з'ясована доцільність використання дуальної системи задля професійної підготовки в межах монопрофесій і лише для учнів, які мають повну середню освіту. За результатами роботи фокус-груп і регіонального семінару «Інноваційні підходи в організації освітнього процесу в закладах професійної (професійно-технічної) освіти за дуальною системою професійної підготовки» (19 листопада, 2018 р. м. Кривий Ріг) підтверджені наведені вище переваги дуальної системи підготовки. Відмічене й якісне оновлення змісту навчання: викладачами більш ширше стали використовуватися продуктивні, творчі, розвивальні форми і методи навчання, такі, як метод проектів, тренінги, кейс-технології, робота в групах, моделювання, технології розвивального навчання, воркшопи, квести, стартапи тощо.

Вказано й на труднощі в створенні компетентнісно зорієнтованих освітньо-професійних програм підготовки, в розробленні нетипових індивідуальних графіків навчального процесу. Відмічене, що належному професійному становленню молоді в системі дуальної підготовки заважає відсутність пакету нормативно-правових актів, в яких була б закладена певна мотивація для підприємств, що знижує інтерес і створює проблеми у взаємостосунках із роботодавцями; вказано на нерозробленість наскрізного законодавчого забезпечення дуальної форми навчання; на невизначеність навчальної і контролюючої ролі майстра виробничого навчання під час теоретичної і практичної підготовки; на відсутність системи підготовки кваліфікованих наставників та механізму оплати їх праці; на неясність способів оцінювання результатів дуального навчання відповідним незалежним органом оцінювання якості освіти. Окрім цілком об'єктивних факторів, що гальмують поширення дуальної системи підготовки, викрилися й негативні суто психологічні чинники, коли освітянська спільнота опинилася перед викликами, пов'язаними з перерозподілом навчального навантаження в бік його скорочення, що призвело до вивільнення навчальних приміщень і зменшення навантаження педагогічних працівників. Це звісно спричиняє певну психологічну тривожність у педагогічних колективах і створює негативний імідж дуальній системі підготовки.

Значний інтерес з боку методологів та теоретиків професійної освіти викликає питання імплементації дуальної системи підготовки до вищої професійної школи. Водночас, як показує студіювання першоджерел, на вітчизняних теренах освіти дуальну систему в умовах вищої школи переважно розглядають як один із більш-менш оптимальних способів поєднання студентом навчання й роботи, що однак не відповідає її істинній сутності.

Заслугує на увагу досвід країн, у яких дуальна система підготовки набула певної завершеності й досконалості. Наприклад, дуальна вища освіта Німеччини налічує три такі різновиди, що визначають різні маршрути в професійному становленні молоді, а саме: 1) інтегрована в навчання, що поєднує в собі класичну вищу освіту з професійною освітою за якою-небудь однією спеціальністю; 2) інтегрована в професійну діяльність освіта як аналог підвищення кваліфікації чи перекваліфікації на суміжну професію; 3) інтегрована в практику як тип комбінованого навчання, що включає тривалу практику на якому-небудь підприємстві і передбачає отримання двох дипломів про вищу освіту (Соловьева, 2013).

У Казахстані опрацьовується модель корпоративного консорціуму як відповідь дуальної системи підготовки на процеси інформатизації освітнього простору (Газалиев&Егоров&Брейдо, 2015). В її основі перебуває розподілений навчальний процес: теоретичне навчання на основі інтернет-, дистанційних та інших комп'ютерно зорієнтованих технологій переважно у вечірній час, тоді як удень здобувачі отримують практичні вміння та навички в умовах виробництва.

За оцінками фахівців дуальна система професійної підготовки може запрацювати в Україні не раніше, ніж за 5 років. У подальшому, ймовірно, буде узгоджуватися графік, бюджет часу, загалом дорожні карти для отримання професії за дуальною системою підготовки, форми трьохстороннього партнерства. Реально така система може стати працездатною за умови, якщо абітурієнт дійсно буде зацікавлений продовжити своє професійне життя на конкретному підприємстві. Якщо ж умови праці і головне оплата праці не будуть відповідати запитам майбутнього працівника, то й і отримання такого роду освіти не буде мати сенсу.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Отже, професійне становлення фахівця, як процес формування та інтеграції його професійної спрямованості, компетентності, соціально значущих та професійно важливих якостей, потребує розробки та запровадження спеціальних засобів і процедур, що вможливають невинний рух індивіда до вершин професійної майстерності. У сфері професійної освіти на всіх рівнях значними перспективами в цьому контексті володіє дуальна система підготовки. Незважаючи на ряд труднощів і недоліків, за результатами її запровадження в понад 60 країн світу та в Україні зроблено обґрунтовані висновки про те, що дуальна система має значний потенціал для задоволення базових професійних потреб трьох провідних її рівноправних партнерів – закладу освіти, роботодавців і здобувачів. І хоча в Україні започатковано ряд ініціатив щодо імплементації дуальної системи на всі рівні професійної освіти, нагальним є науково-теоретичне й методологічне обґрунтування, розробка конкретних освітніх маршрутів професійного становлення особистості в системі вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Александрова М. В. Становление карьеры педагога в территориальной образовательной системе: монография / Новгородский государственный университет имени Ярослава Мудрого. Великий Новгород, 2007. 238 с.
2. Войтко В. І. Психологічний словник. Київ : Вища школа, 1982. 215 с.
3. Газалиев А. М., Егоров В. В., Брейдо И. В. Дуальное обучение на базе корпоративного университета. *Высшее образование в России*. 2015. № 4. С. 44-49.
4. Дрозів І. Використання елементів дуальної системи навчання при підготовці кваліфікованих робітників з професії «Кухар». *Молодь і ринок*. 2016. № 4 (135). С. 139-143.
5. Єрко А. І., Тимошук А. В. Особистісно-професійне становлення фахівців в умовах вищого навчального закладу. *Молодий вчений*. 2017. № 12.1 (52.1), грудень. С. 64-69.

6. Збірник інформаційно-методичних матеріалів за результатами дослідно-експериментальної роботи всеукраїнського рівня за темою «Професійна підготовка кваліфікованих робітників з використанням елементів дуальної системи навчання» / за ред. І.М Савченко. Київ : НЦМАНУ, 2019. 68 с.
7. Зеер Э. Ф. Психология профессий : Учебн. пособие. 3–е изд., перераб. и доп. Москва: Академический Проект, Фонд «Мир», 2005. 336 с.
8. Кокун О. М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця: Монографія. Київ: ДП "Інформ.-аналіт. агенство", 2012. 200 с.
9. Маркова А. К. Психология профессионализма. Москва: Знание, 1996. 308 с.
10. Орлов В. Ф. Професійне становлення майбутніх вчителів мистецьких дисциплін: теорія і практика: монографія. Київ: Наукова думка, 2003. 262 с.
11. Професійна освіта: словник: навч. посіб. / [уклад. С. У. Гончаренко та ін.; за ред. Н. Г. Ничкало]. Київ : Вища школа, 2000. 380 с.
12. Соловьева С.В. Дуальная система профессионального образования в Германии. *Социология и социальная работа. Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. Серия: Социальные науки*, 2013, № 4 (32), С. 95-99.
13. Теория и практика высшего профессионального образования. Термины, понятия и определения : учеб.-методическое пособие / В. И. Никифоров, А. И. Сурьгин. СПб.: Изд-во Политехн. ун-та, 2009. 141 с.
14. Astheimer S. Duales System Ausbildung made in Germany. URL: [/http://www.faz.net/aktuell/beruf-chance/arbeitswelt/duales-system-ausbildung-made-in-germany-12089806.html](http://www.faz.net/aktuell/beruf-chance/arbeitswelt/duales-system-ausbildung-made-in-germany-12089806.html) (Дата звернення 26.10.2019).
15. Lavrentieva O., Rybalko L., Lakomova O. Implementation of the Dual System of Vocational Education: History, Trends, Perspectives. *The actual problem of the word today: monography*. London: Sciemcee Publishing, 2019. Vol. 2. P.114-124

References

1. Aleksandrova M. V. (2007) Stanovleniye karyery pedagoga v territorialnoy obrazovatelnoy sisteme [Forming of a teacher's career within the territorial educational system]: monografiya / Novgorod State University named after Yaroslav the Wise. Velikiy Novgorod. p. 238. [in Russian].
2. Voitko V.I. (1982). Psychological Dictionary. Kyiv: High School, p. 215. [in Ukrainian].
3. Gazaliev A.M., Egorov V.V., Breido I.V. (2015) Dualnoye obucheniyе na baze korporativnogo universiteta [Dual training on the basis of a corporate university]. *Higher education in Russia*, 4. 44-49. [in Russian].
4. Drozich I. (2016). Vykorystannia elementiv dualnoi systemy navchannia pry pidhotovtsi kvalifikovanykh robitnykiv z profesii «Kukhar» [The use of the dual system's training elements in the preparation of skilled workers by the profession "Cook"]. *Molod i rynek*, 4 (135). 139-143. [in Ukrainian].
5. Yerko A. I., Tymoshchuk A. V. (2017) Osobystisno-profesiine stanovlennia fakhivtsiv v umovakh vyshchoho navchalnoho zakladu [Personally and professional formation of specialists in higher education]. *Molodyi vchenyi*, 12.1 (52.1). 64-69. [in Ukrainian].
6. Zbirnyk informatsiino-metodychnykh materialiv za rezultatamy doslidno-eksperymentalnoi roboty vseukrainskoho rivnia za temoiu «Profesiina pidhotovka kvalifikovanykh robitnykiv z vykorystanniam elementiv dualnoi systemy navchannia» (2019)[Collection of information and methodological materials on the results of the Ukrainian level testing and research work on the topic "Professional training of skilled workers using the elements of dual training system"] / ed. IM Savchenko. Kyiv : NTsMANU. p.68. [in Ukrainian].
7. Zeyer E. F. (2005) Psikhologiya professii [Psychology of professions]: Uchebn. posobiye. 3–e izd.. pererab. i dop. Moskva: Akademicheskii Proyekt. Fond «Mir». p. 336. [in Russian].
8. Kokun O. M. (2012) Psykholohiia profesiinoho stanovlennia suchasnoho fakhivtsia [Psychology of professional formation of a modern specialist]: Monograph. Kyiv: DP "Inform.-analit. ahentstvo", p. 200. [in Ukrainian].
9. Markova A. K. (1996) Psikhologiya professionalizma [Psychology of professionalism]. Moskva: Znaniye. 1996. p 308. [in Russian].
10. Orlov V. F. (2003) Profesiine stanovlennia maibutnykh vchyteliv mystetskykh dystsyplin: teoriia i praktyka [Professional formation of the future arts' teachers: theory and practice]: monograph. Kyiv: Naukova dumka, p. 262. [in Ukrainian].
11. Profesiina osvita: slovnyk (2000) [Vocational education: vocabulary] : textbook / [uklad. S. U. Honcharenko ta in.; za red. N. H. Nychkalo]. Kyiv : Vyshcha shkola, p. 380. [in Ukrainian].
12. Solovyeva S.V. (2013) Dualnaya sistema professionalnogo obrazovaniya v Germanii [The dual system of vocational education in Germany]. *Sociology and social work. Bulletin of the Nizhny Novgorod University. N.I. Lobachevsky. Series: Social Sciences*, № 4 (32). 95-99. [in Russian].
13. Teoriya i praktika vysshego professionalnogo obrazovaniya. Terminy, ponyatiya i opredeleniya [The theory and practice of higher professional education. Terms, concepts and definitions]: textbook.-methodical manual (2009) / V. I. Nikiforov. A. I. Sutygin. SPb.: Izd-vo Politekh. un-ta. p. 141. [in Russian].
14. Astheimer S. Duales System Ausbildung made in Germany. URL: [/http://www.faz.net/aktuell/beruf-chance/arbeitswelt/duales-system-ausbildung-made-in-germany-12089806.html](http://www.faz.net/aktuell/beruf-chance/arbeitswelt/duales-system-ausbildung-made-in-germany-12089806.html) (Date of appeal 26.10.2019).
15. Lavrentieva O., Rybalko L., Lakomova O. (2019) Implementation of the Dual System of Vocational Education: History, Trends, Perspectives. *The actual problem of the word today: monography*. London: Sciemcee Publishing, 2019. 2. 114-124

THEORY AND METHODS OF THE COMPETITIVE SPECIALIST'S PROFESSIONAL FORMATION
WITHIN THE DUAL SYSTEM OF PREPARATION*Olena Lavrentieva**Kyryvi Rih State Pedagogical University, Ukraine***Abstract**

Formulation of the problem. *In the new socio-economic relations, the process of specialist's professional formation is becoming increasingly important. The introduction of a dual system of preparation contributes to better professional self-actualization and self-realization of the future specialists, their more intensive adaptation and socialization in the professional field.*

Materials and methods. *Methods of analysis, generalization and systematization are used to research the literature on the problem; content analysis of domestic normative documents and method of collecting independent characteristics are applied for handling of primary sources and analytical reports of the all-Ukrainian experiment on implementation of the dual training system; the focus groups with representatives of the educational community, employers and students have been practicing.*

Results. *It has been found out that professional formation is a process of accumulating an individual's professional mastery, experience, skills and abilities in order to achieve the set professional and personal goals. This process takes place in stages and involves progress the ladder from option, adaptation, preparation, professionalization toward professional mastery. The peculiarities of the dual training system in terms of the gradual of the future specialist's professional formation are analyzed; a comparison of domestic and foreign achievements and groundworks is made, the results of an all-Ukrainian experiment on the implementation of elements of a dual training in the vocational education system are presented; the advantages and disadvantages, as well as the difficulties and challenges of the dual training system are emphasized.*

Conclusions. *The dual system of preparation is a powerful factor in the professional formation of a specialist and has considerable potential to meet the basic professional needs of educational institutions, employers and students. Although a number of initiatives have been launched in Ukraine, the scientific, theoretical and methodological rationale for developing the mechanisms for implementing the dual system at all levels of vocational education is urgent.*

Key words: *professional formation, vocational preparation, professional adaptation, professional self-development, dual training system*